اهمیت تشخیص مالک قرار ضمان در بحث

بحث دیگری که در این ده بند عرض کردم که به گمانم حرف آخر را میزند، مسأله قرار ضمان است. قرار ضمان در فقه خیلی لطافت دارد. اینکه استقرار ضمان کجا است. در این تسبیب و مباشرت و استدان طولی وقتی یک ضمان آمد، فقها از قرار ضمان بحث میکنند. در چند جای فقه هم هست. در تعاقب ایدی هست، در مقبوض به بیع فاسد، در بیع فضولی که تعاقب ایدی شود، در غصب هست. این قرار ضمان در جاهای مختلف مطرح میشود و خیلی مهم است. یعنی ظاهرش شاید به همین صورت جلوه بکند اما بعداً میخواهم از این قرار ضمان استفادههای مهمی کنم. البته هنوز نرسیده ام متون فقهی آن را در فدکیه بگذارم. عناوینش را باز کردهام، هر کدام به متنی برخورد کردی ارسال کنید تا همه استفاده کنند.

بنابراین استدان به نحوی طولی که مباشرت و تسبیب را میآورد، بسیار اهمیت دارد. در مانحن فیه مثال خارجی آن پزشک است. پزشک نسخه مینویسد که مریض فلان قرص را بخورد. بعد قرص را که خورد برای او ضرر دارد. یک وقتی هم هست که به مطب رفته و پزشک به او میگوید دهانت را باز کن، این قرص را در دهانش میگذارد ای حتی او در حال هوش و حساب هم نیست و آن را فرو میبرد. ای جراحی است که دیگر مریض هیچ کاره است. در اینجا چه میگوییم؟ میگوییم وقتی که نسخه نوشت، تسبیب کرد، اما پزشک، مباشر نبود. خود این میتوانست تحقیق کند و ببیند که آیا دکتر دیگری تأیید میکند یا نمیکند؛ مباشر، خود مریض بود. ولی باید ببینیم مباشر اقوی است یا سبب. ولی خلاصه نسخه را او نوشت که سبب است و نه مباشر. اما جراح، مباشر است. او خودش اقدام کرده؛ بدن او زیر دست جراح بوده و انجام داده. خطای او خطای مباشری است و همچنین عمد او؛ اگر دکتری بیاید و با قصد ناجور اقدام کند و کسی را...؛ اینها احکامش فرق میکند. آن احکام عمد است، آن احکام شبه عمد است و سائر مواردیکه خطای محض است. خطای محض هم در همه تسبیب و مباشرتها هم با آن گستردگی که دارند، میآید.

بنابراین اینکه فرمودند ما جرم را بشناسیم، جرم، متلِف است، از آن حیثی که اتلاف به آن مستند شود. پس قبل از آن باید استدان را در یک الگوریتم دقیق و منظم شفاف کنیم، تا متلِف روشن شود. وقتی متلف روشن شد آن وقت جرم شکل میگیرد. حتی همه جا هم جرم نیست. در آن جا عرض کرده بودم که گاهی تلافی به کیفر است. معمولاً در موارد کیفر میگوییم جرم است. و الا در خیلی از جاهایی که مالی است و ...، جرم نیست. کما اینکه در فقه کلمه جنایت هم به کار میرود اما اعم از خطا است. حتی فقها به جنایتِ خطأ محض هم جنایت میگویند اما از باب توسعه است و ارتکاز عرفی را ندارد.

برای اینکه مطلب سر برسد و مثالی که هفته قبل عرض کردم، جلو برود، که عرض کردم بدترین حالت حقوقی و اخلاقی را فرض گرفتم و برای آن مثالی زدم، که از نظر علمی هم جلوترین کار است. یعنی هوش مصنوعی را که به کار میگیری گاهی است که محدود است و معین است؛ که میگویند آموزش ماشین نظارت شده. از این جلوتر رفتیم... .

شاگرد: یادگیری با ناظر (Supervised learning).

استاد: بله، یکی هم (Unsupervised learning) است، که یادگیری بدون ناظر است. مثالی که من گفتم به دومی نزدیک تر است. یعنی به جایی بردم که کاملاً هوش عمومی محقق باشد و بدون نظارت ناظر، خودش چیزی را یاد می‌گیرد و انجام می‌دهد. شما کامل می‌بینید که این ربات خودش یاد گرفته است. اگر جایی از آن را بگویید ممکن نیست، بحث‌های علمی آن را عرض می‌کنم، اما فعلا بحث ما این است. اگر الآن هم ممکن نباشد، نباشد و محل بحث ما امکان و عدم امکان آن در حال حاضر نیست و ما می‌خواهیم حکم شرعی آن را پیدا کنیم. در پیدا کردن حکم شرعی این موارد، عرض من این است که: شما باید در فهم قرار ضمان ذهن فقهایتان فعال شود. یعنی فقهایاً و حقوقیاً به‌خوبی درک کنید که قرار ضمان به چه معنا است. چرا در تعاقب ایدی می‌گویید قرار ضمان بر ید اخیر است؟ مشهور همین است. اصلاً خبر هم نداشته که معامله آن‌ها فاسد بوده. دست به دست گشته و در دست پنجمی تلف شده. چه کسی ضامن است؟ یعنی قرار ضمان بر کیست؟ بر آخری است. بر کسی است که مباشر است. خُب چرا؟! او که اصلاً خبر نداشته! باید گوش غاصب اولی را بگیرید! منافاتی ندارد. غاصب جای خودش است و گوش او را هم می‌گیریم و همه چیز را می‌گیریم. اما قرار ضمان بر این ید اخیر است. چرا؟ تحلیل دقیق فقهی-حقوقی دارد که در این بحث ما بسیار راه‌گشا است. ما از این قرار ضمان می‌خواهیم خیلی استفاده کنیم؛ وقتی یک ربات بدون ناظر، یک الگوریتمی را کشف می‌کند و اعمال می‌کند و یک رفتار مجرمانه انجام می‌دهد، چه کسی مسئول آن است و چه باید کرد؟ فقه برای این حرف دارد یا ندارد؟ به گمان من به‌وضوح دارد. اتفاقاً چون فقه ما بعضی زوایای تراث عظیم و قدیم ریشه‌دار را دارد، برای بسیاری از جنبه‌های این عامل‌های هوشمند در فقه بحث‌های گسترده‌ای هست. خیلی جالب! ولی باید مبادی آن روشن شود. یعنی مسأله قرار ضمان و امثال آن، تحلیل شود.

قصد و عمد

سؤالی که مطرح می‌کنم تا هم با جهات مسائلی که گفته شد بیشتر آشنا شوید و هم این‌که بحث باز شود، این است: اگر فرض گرفتیم یک ربات خودش یاد گرفت و بعد سرقت مسلحانه انجام داد و کسی را کشت، از نظر فقهی آیا این قتل عمد است یا نه؟ قتل عمد چیست؟ قاتل قاصد کار و نتیجه است. ربات هم دقیقاً همین کار را کرده. یاد گرفته و الآن هم می‌خواهد او را بکشد. چون اگر زنده باشد نمی‌گذارد. لذا او را می‌کشد و سپس ماشینش را می‌برد. این قتل عمد هست یا نه؟

بازبینی #2
ایجاد شده 15 ژانویه 2024 11:53:39 توسط ... .
به روزرسانی شده 5 فوریه 2025 12:47:08 توسط ... .